

GÖTEBORGS UNIVERSITET

När lärarens stöd vid elevens läsutveckling inte räcker till

-en kvalitativ studie ur ett lärarperspektiv

Josefin Westergren

Självständigt arbete L3XA1A

Handledare: Inger Björneloo

Examinator: Lars-Erik Olsson

Rapportnummer: HT16-2930-028-L3XA1A

Sammanfattning

Syfte: Studiens syfte är att undersöka vad lärare gör när eleverna inte kommer vidare i sin läsutveckling enligt lärarens undervisning för att nå detta syfte vill jag ha svar på följande två frågeställningar:

1. Hur identifieras de elever som behöver stöd i läsutvecklingen?
2. Vad och hur gör lärare när deras stöd inte räcker till?

Med stöd menas i studien lärarens hjälp till eleven beroende på var eleven befinner sig i sin utveckling.

Metod: Studien är en kvalitativ studie med intervjuer som datainsamlingsform. Intervjuerna gjordes med fem lärare som resulterade i sex intervjuer. Samtliga intervjuer har spelats in via ljudupptagning och därefter transkriberats.

Resultat: Resultatet i studien visar att lärare identifierar elever som inte kommer vidare i sin läsutveckling på olika sätt bland annat genom att de ser det i undervisningen, omognad hos eleven, genom tester eller att de identifierar eleven och därefter väntar. Resultatet visar vidare vad lärare gör när deras stöd inte räcker till: läraren provar en annan metod att lära eleven, diskuterar med sina kollegor i arbetslaget, pratar med specialpedagog eller specialläraren eller använder elevens föräldrar till hjälp.

Didaktisk konsekvens: Denna studies resultat kan hjälpa lärare och andra intresserade att ges en inblick hur verkligheten ter sig för, visserligen ett mindre antal, lärare samt att lärare kan reflektera över resultaten i denna studie med sin egen yrkesprofession.

En följd inom skolväsendet som resultatet i studien kan ge är att elever faller mellan och inte blir identifierade när de inte kommer vidare i sin läsutveckling. Flera av de tillvägagångssätt som respondenterna använde sig av fångade upp elever som inte knäckt läskoden. Men det är inte endast där som eleven kan fastna i sin läsutveckling. Även de eleverna som blir identifierade får vänta med att insatser görs. Tänk om de eleverna verkligen behöver stöd med en gång. Vem vinner på att vänta? Men även om det ageras direkt och det diskuteras med kollegor eller om elevens problematik tas upp på ett EHT- möte (elevhälsoteam) så är det ändå en process som i de flesta fall tar lång tid.

Titel: När lärarens stöd vid elevens läsutveckling inte räcker till – en kvalitativ studie ur ett lärarperspektiv.

Engelsk titel: When the teachers support to the student reading development aren't enough – a qualitative study from teachers perspective.

Typ av arbete: Examensarbete på avancerad nivå (15 hp)

Nyckelord: Läsinlärning, läsutveckling, metoder, åtgärder, stöd, identifiering.

Förord

Till alla som har varit med och funnits där och hjälpt mig med mitt arbete så vill jag framföra ett stort TACK! Jag vill framförallt tacka mina respondenter med deras engagemang och tid till mig med intervjuerna så hade detta arbete inte varit möjligt. En varm kram ges till mina vänner som har ställt upp för mig i denna process och hjälpt mig att lägga fokus på helheten och inte snöa in mig på detaljer. Jag vill även tacka min handledare Inger Björneloo för vägledning i studien och snabb respons när jag har undrat över något.

Göteborg i januari 2017

Josefin Westergren

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund	1
Syfte och frågeställningar.....	1
Teoretisk anknytning – Sociokulturell lärandeteori	2
Den proximala utvecklingszonen	2
Appropriering och mediering	2
Tidigare forskning	3
Läsinlärningshistorik	3
Lärares undervisningsmetod	4
Den skickliga läsaren	4
Identifiera elever	4
Bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling	5
Elevens läsutveckling	5
Kartlägga läsutvecklingen	6
Självförtroende vid elevens läslärande.....	6
Tid till att träna på att läsa.....	7
Klassrumsmiljö.....	8
Familjens stöd	8
Kompensatoriskt stöd.....	8
Metod	8
Kvalitativ forskningsmetod	8
Semi-strukturerad intervju.....	9
Sökande av tidigare forskning.....	9
Empiriinsamling	9
Tillvägagångssätt.....	9
Bearbetning av empirin	10
Analysmetod.....	10
Undersökningsgrupp och urval	10
Etiska ställningstaganden	11
Tillförlitlighet	11
Trovärdighet	11
Validitet.....	11
Generaliserbarhet	12
Resultat och analys.....	12
Identifiera de elever som behöver stöd i läsutvecklingen	12
De som identifieras ser man direkt.....	12

Test identifierar elever	12
Identifiering görs men sen väntar man och ser	13
Väntar med att identifiera när eleven har svenska som andraspråk	13
Vad och hur gör lärare när deras stöd inte räcker till?	14
Lärares egna försök	14
Diskutera i arbetslaget	15
Fråga specialpedagog eller speciallärare	15
Föräldrarnas roll	16
Resultatsammanfattning	16
Diskussion	17
Identifiering av elever som behöver mer stöd i sin läsutveckling	17
Vad och hur gör lärare när deras stöd inte räcker till?	17
Avsaknad i resultaten jämfört med den tidigare forskningen	18
Didaktiska konsekvenser	18
Slutsats	19
Förslag på framtida forskning	19
Referenslista	20
Bilagor	22
Bilaga 1. Intervjufrågor till lärare årskurs 4-6	22
Bilaga 2. Intervjufrågor till klasslärare årskurs 1-3	22
Bilaga 3. Information till klasslärare som var med på intervjun	23
Bilaga 4. Intervjufrågor till specialpedagog	23

Inledning

I detta avsnitt presenteras bakgrunden till studien samt dess syfte och frågeställningar.

Bakgrund

I lärarprofessionen ställs läraren inför flera utmaningar, en bland de stora är att lära alla elever att läsa. Läsningsen ligger till grund till så mycket i vårt samhälle, för att inte säga allt. För att kunna ta del av information och lära sig kommunicera i framförallt skrift så är det ofrånkomligt att lära sig läsa i dagens samhälle. I skolan bygger mycket av undervisning på att eleven kan läsa. Om eleven då inte behärskar läsandet så hamnar de efter i undervisningen på ett eller annat vis även om undervisningen anpassas av läraren. I styrdokumentet står det att läraren *ska ta hänsyn till elevernas olika förutsättningar och behov* (Skolverket, 2011:8). Lärare ska även *ge särskilt stöd till elever som har svårigheter* (ibid., 2011:14). Det finns flera olika metoder som kan användas av lärare för att stötta elever i deras läsutveckling. Att ta del av dessa olika metoder är angeläget för lärare. Att veta vad som kan göras när läsutvecklingsmetoden inte ger tillräckligt stöd till eleven i dess läsutveckling, det är desto mer betydelsefullt. Att veta att det även finns ett ansvar från rektorn att *undervisningen och elevhälsans verksamhet utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver* (ibid., 2011:18) ger förhoppningsvis extra trygghet för läraren. En uppgift för lärare är att se till varje individs förutsättningar och förkunskaper. Detta med syftet att lära dem läsa och att fånga upp och upptäcka de elever som riskerar att hamna efter i läsutvecklingen. Det är viktigt att lärare tar hänsyn till varje individ och erbjuder sitt stöd till dem och som ger resultat och är effektiv utifrån eleven. I direkt relation till detta är det alltså svårt att i förväg, innan läraren har träffat sina elever, lägga deras grund för stöd och val av läsutvecklingsmetod. I slutändan behöver alla människor, barn som vuxna, i ett samhälle kunna läsa.

Enligt PISA:s (Programme for International Student Assessment) undersökning har framförallt lågpresterande elever fått en bättre läsförståelse än tidigare. Även resultat i andra ämnen har höjts i PISA: s studie av 15-åriga elever i Sverige. Efter att legat efter och vara på väg i dalande backe är PISA-resultaten för Sverige på väg i rätt riktning. Anledningen bakom de nya resultaten är inte säkerställt men det som bidrar till en bra skola är att utveckla undervisningen, få fler att bli lärare och ge skolan rätt förutsättningar (Skolverket, 2016b).

Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka vad lärare gör när eleverna inte kommer vidare i sin läsutveckling enligt lärarens undervisning för att nå detta syfte vill jag ha svar på följande två frågeställningar:

1. Hur identifieras de elever som behöver stöd i läsutvecklingen?
2. Vad och hur gör lärare när deras stöd inte räcker till?

Med stöd menas i studien lärarens hjälp till eleven beroende på var eleven befinner sig i sin utveckling.

Teoretisk anknytning – Sociokulturell lärandeteori

Studiens teoretiska anknytning förankras i ett sociokulturellt perspektiv där lärandet sker i samspel med andra med ett stöd från läraren. Enligt Säljö (2012) är en människa är ständigt under utveckling och tar till sig kunskap i olika situationer. Denna utveckling är inget som begränsas till barn utan något som alla tar del av. Säljö (2000) menar att i det sociokulturella perspektivet är det grundläggande att förstå kopplingen mellan en individs enskilda handlingar och sammanhanget där de är tagna. Lärandet ses här i de flesta fall som något positivt och något som eftersträvas. En individ utgår från sina egna tidigare kunskaper och erfarenheter. En av utgångspunkterna är intresset för hur grupper och individer fungerar men även samspelet de mellan (Säljö, 2000).

Den proximala utvecklingszonen

Från den kompetensen som en individ innehar till den framtida kompetensen hen kommer erövra ligger den proximala utvecklingszonen. För att ge ett dynamiskt uttryck att betrakta utvecklingen hos människor används begreppet ZPD (*zone of proximal development*), den proximala utvecklingszonen (Säljö, 2000:120). Denna utvecklingszon är avståndet mellan vad en individ kan åstadkomma på egen hand utan stöd och vad som kan åstadkommas med vägledning av en vuxen i samarbete med skickliga kamrater (ibid.). Enligt Säljö (2000) kan vi ofta lösa problem vi inte klarar själva genom att få handledning. Stödet som ges kan vara hjälp att förstå vad som efterfrågas eller att vägledning ges att förstå ett större problem i dess beståndsdelar (ibid.). Det stöd som läraren ger tas sakta bort i takt med att eleven tar till sig den nya kunskapen (Säljö, 2012). Säljö (2012) menar vidare att det är en viktig princip om hur lärandet ser ut i ett sociokulturellt perspektiv och visas i en sådan lärandeprocess. Det Säljö (2012) framhäver som en tyngdpunkt är betoningen av att eleven kan behöva mer stöd i början av processen. Lärare kan inte ta sig an hela uppgiften av att lösa ett problem utan att den som lär sig måste själv ta sig vidare genom att förstå utmaningen. Det är då viktigt som lärare att ge stötningen till eleven precis där hen behöver det så eleven själv får ta till sig kunskapen (ibid.). Säljö (2000) beskriver att i den zon där den lärande befinner sig och är tillgänglig för stöd från en mer skicklig individ, kan även den ses som en utvecklingszon. Det stöd som beskrivs är inte tvunget att komma från en person utan kan bestå i att till exempel följa skriftliga instruktioner eller använda sig av passande fysiska och intellektuella redskap, som menas de resurser, vilka används när för att förstå och agera i vår omvärld (ibid.).

Appropriering och mediering

Den tanken att vi via stöd för att behärska våra förmågor och redskap som individer menar Säljö (2012) kan ses som *appropriering* av kulturella kunskaper och uttrycksformer. Uttrycket *Appropriering* används inom den sociokulturella lärandeteorin genom att förstå och beskriva lärandet (Säljö, 2012). Säljö (2012) beskriver ordets innebörd med att hur en individ är bekant med sin omvärld och lär sig använda de kulturella redskap och förstår hur de *medierar* världen, till exempel genom att lära sig cykla, skriva eller måla. Enligt Säljö (2000) innebär mediering att vår medvetenhet och våra uppfattningar av världen grundar sig ur och avspeglas av vår kultur och de fysiska och intellektuella redskap som finns där.

Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras den tidigare forskning som gjorts i ämnet med innehållsrubrikerna: läsinlärningshistorik, lärares undervisningsmetod, den skickliga läsaren, identifiera elever, bedömnings stöd i läs- och skrivutveckling, elevens läsutveckling, kartlägga läsutvecklingen, självförtroende vid elevens läslärande, tid till att träna på att läsa, klassrumsmiljö, familjens stöd och kompensatoriskt stöd.

Läsinlärningshistorik

På 1600-talet fick icke läsbara människor inte gifta sig, vittna eller konfirmera sig. Byaläsning förekom där byborna samlades och läste högt tillsammans varje helgdag. Kyrkan gjorde det till lag år 1686 att det skulle bli en allmän läskunnighet. Både präster, biskopar och klockare hjälpte till med läsningen tills lagen ändrades och även hemmen gavs till uppgift att ansvara för läsningen. Däremot så kontrollerades läsningen i husförhör av prästerna och de skrev ner hur god bybornas läsförmåga var med olika graderingar (Johansson, 1972).

Hedström (2009) menar att därefter var det främst föräldrarna som lärde sina barn att läsa fram till år 1842 vid folkskolans födelse. Läsa och skriva blev allt viktigare för att fungera i ett samhälle. Nu läses det mer än bara bibeln och det började produceras text hos nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen som startade bibliotek, som senare i början av 1900-talet blev våra folkbibliotek. Folkskolan övertog *bokstavsmetoden* från kyrkan under 1800-talet, som läsinlärningsmetod. När den metoden används så ljudas bokstävernas namn i ordning i ett ord och säger sedan vad bokstäverna tillsammans blir t.ex. ess, kå, o säger sko (Hedström, 2009).

Under 1850-talet kom flera nya metoder bland andra *ljudmetoden* från Tyskland. Den metoden analyserades de enskilda språkljuden i talövningar. Varje bokstav har ett ljud, ljudtecken och ett ljudnamn, detta skulle alla barn lära sig. Bokstaven m ljudnamn var läppbrummen och flåsljudet var bokstaven h. Även *ordbildsmetoden* kom men fick inget större genomslag (Hedström, 2009). Genom ett ord skulle eleverna lära sig vad hela ordet betydde och därefter själva bryta ner ordet i beståndsdelar alltså bokstäver och med dem skapa nya ord (ibid.).

På 1900-talets början ändrades skolan och bättre undervisningsmetoder och läromedel togs fram. Selma Lagerlöf skrev en lärobok i geografi. Anna Maria Roos skrev en läsebok för småskolan (1912) och Beskow-Sieghvalds skrev en ny läsebok, *Vill du läsa?* 1930 som användes istället och gjorde även ny redan 1940, *Nu ska vi läsa* (Hedström, 2009).

Skinner och behaviorismen gör genomslag vid 1950-talet och det börjar talas om skolmognad, vilket det talas om än idag (Hedström, 2009). 1970 hade forskningen gått ifrån Skinner och menar att barn kan lära sig genom att använda språket inte bara härma (ibid.). *LTG-metoden* (läsning på talets grund) tillkommer den metoden utgår från det ordförråd och de erfarenheter barnet har med sig till skolan och utifrån det formuleras egna texter i samverkan med sin lärare (Leimar, 1976). Det så kallade Läskriget spred sig från USA till Sverige, ska det börjas med språket som kommunikation eller i avkodning och ljudning (Hedström, 2009). En metod som bygger på avkodning är *Wittingmetoden* (Witting, 2010). Den metoden bygger på att språket leks in och berättandet har en omfattande del men det poängteras att eleven ska känna sig delaktig i sitt eget lärande (ibid.).

1980-talet tog läsinlärningen vändning från att ha handlat om vilken metod som ska användas i början av läsningen till vilken metod som lämpar sig för elever med läs-och skrivsvårigheter

(Hedström, 2009). Vilken metod ska användas och ska läraren utgå från helheten till delarna eller tvärtom? (ibid.).

Hedström (2009) menar att under 1990-talet och in på 2000-talet kom flera olika metoder som inte hade någon vetenskaplig grund eller så var den bristfällig, exempelvis skulle elever genom att hoppa runt eller träna balansen, lyssna på klassisk musik få massage med mera. Det finns inga genvägar till läsandet och ingen blir en god läsare utan att träna på att läsa. Skickligheten hos en lärare är att genom att känna till flera olika metoder för läsinläringen kunna använda den som passar bäst för den elevgrupp han eller hon ställs inför (Hedström, 2009).

Lärares undervisningsmetod

Moats (2009) menar att det inte är lärarens undervisningsmetod som är den avgörande faktorn för en elevs prestation utan det som är viktigt är att en lärare kan identifiera en elevs styrkor och svagheter och utefter det planera undervisningen efter elevernas brister. Ett strukturerat program att undervisa efter för den orutinerade läraren kan vara mycket användbara (ibid.). Moats (2009) anser att däremot kan det analytiska tänkandet hos en lärare, som ser och förstår varför och hur eleverna svarar på undervisningen inte ersättas. Lärare ska inte bli lärda att en elevs läsresultat beror mer på genus, deras intelligens, sociokulturella status, självrådighet eller metod än själva undervisningen (ibid.). Moats (2009) menar vidare att lärare inte heller ska bli lärda att lära sig läsa är en organisk process. Svaga läsare behöver en hållbar undervisning i hur avkodning går till (ibid.). Moats (2009) anser att det är viktigt att förstå som lärare att en del elever har nackdelar gentemot andra att lära sig läsa på grund av att de har ett bristande talspråk.

Den skickliga läsaren

Adams (1990) anser att den skickliga läsaren läser med en lätthet och ett flyt genom texten och de verkar även med en glimt se hela ord och läser dem. Oberoende på om bokstäverna är små eller stora så verkar den skickliga läsaren känna igen dessa genom dess helhet oavsett om orden står utan sammanhang eller om orden är i en sammanhängande text (ibid.). Adams (1990) menar vidare att läsare som inte identifierar enskilda bokstäver och mönstret i stavning och med lätthet överför de till ord och meningar kommer troligen att ge upp läsningen till den grad att de inte kommer att träna på bokstäverna. Konsekvensen av detta kommer leda till att de följaktligen kommer att få svårigheter med läsningen och komma längre efter sina kamrater i takt med att de blir äldre (ibid.). Adams (1990) menar att desto mer eleven behöver koncentrera sig på att läsa ett ord desto mindre förståelse inbringas av det hen läser. Om läsning inte är stimulerande och inte upplevs leda till något, kommer en del elever att göra något annat istället (ibid.). Adams (1990) anser att om läsningen framställs motbjudande så kommer de att undvika det helt och hållet.

Identifiera elever

Det är angeläget att läraren identifierar elever med läs- och skrivsvårigheter och att läraren även vet hur dessa svårigheter ger sig i uttryck för att få en tidig upptäckt. Engh, Frylmark, Jacobsson, Näreskog & Salo (2012) menar att som lärare är det viktigt att reagera när en elev uppvisar denna problematik och att inte ha en syn på att svårigheten ska mogna bort. Läraren i detta fall ska agera professionellt och se till att en utredning görs och att ett åtgärdsprogram skrivs (ibid.).

Taube (2007) menar att redan det första eller andra skolåret visar sig läs- och skrivsvårigheter. Eleven kan i värsta fall dras med sina svårigheter genom hela skoltiden. Taube (2007) menar

vidare att det är lättare att arbeta förebyggande från början än att förändra en negativ spiral till en positiv.

Alatalo (2011) menar att studier indikerar att en elev som ligger i risk att misslyckas med läsundervisning kan få stöd från en undervisning som är byggd på forskning och praktik. Med detta sagt är det viktigt att lärare i skolan identifierar dessa elever och utvecklar deras läsförmåga (Alatalo, 2011).

All forskning visar i samma riktning att sen identifiering av en elev med läs- och skrivsvårigheter får negativa konsekvenser för eleven. Myrberg (2001) anser att det finns tidiga tecken gällande eleven där läraren kan få syn på detta genom att i förskolan vara sen med talet och ha dålig ordförståelse. I skolan vid skolstarten handlar det om svag bokstavskunskap, dålig förståelse för skriftspråket, dålig fonologisk förmåga eller dåligt språkligt minne för berättelser och meningar (ibid.). Myrberg (2001) menar att identifiering av elever med läs- och skrivsvårigheter sker ofta i år 3, vilket bör undvikas att bli så sent. Stöd till elever som har identifierats ska sättas in redan under första skolåret (ibid.).

Bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling

Syftet med bedömningsstödet i läs- och skrivutvecklingen i årskurs 1-3 är från Skolverket, vilket är obligatoriskt, är att det tidigt ska gå att identifiera en elev som ligger i eller precis utanför riskzonen till läs- och skrivsvårigheter eller som kommit längre i sin utveckling och är i behov av ytterligare stimulans (Skolverket, 2016c).

Elevens läsutveckling

Utvecklingen i en elevs läsning består av flera olika dimensioner. Lundberg och Herrlin (2005) menar att när läraren ska ta reda på var en elev befinner sig i läsutvecklingen så räcker det inte att bara titta i allmänhet på eleven utan det behövs gå in på djupet. De fem viktigaste dimensionerna i den tidiga läsutvecklingen enligt Lundberg och Herrlin (2005) är *fonologisk medvetenhet, ordavkodning, flyt i läsningen, läsförståelse och läsintrasse*.

Fonologisk medvetenhet: Innebär att eleven är medveten om att ett språk består av olika ljudenheter och har en förståelse av samspelet mellan ljud och bokstav.

Ordavkodning: Eleven kan känna igen ord på skyltar och sitt eget namn men läser inte utan urskiljer de orden bland de andra. Detta är ett steg mot att ”knäcka koden” för även när kodknäckningen är gjord så har eleven en lång väg kvar till automatiserande.

Flyt i läsningen: Det är inte bara att få upp flytet i läsningen utan även att få till satsmelodin när eleven läser högt. Om en elev läser knaggligt och sakta och utan melodi så är det svårt att ta till sig kunskapen i den skriva texten.

Läsförståelse: Läsflytet hänger i direktlänk med läsförståelsen. Men även den skriften som inte är skriven, så kallade inferenser, att läsa mellan raderna hör till denna del.

Läsintrasse: Lundberg och Herrlin (2005) menar att utan glädje och lust så blir det inte mycket läst och det hänger samman med en elevs läsutveckling. Ett stort ansvar ligger hos läraren genom att lägga grunden i en bestående läslust hos eleverna.

Lundberg och Herrlin (2005) menar att alla de olika dimensionerna samverkar med varandra på grund av det går det inte att lägga de efter varandra i en kronologisk ordning. När läraren

ska bedöma var eleven befinner sig i sin utveckling så finns det ändå anledning att hålla isär de olika dimensionerna då faserna kan bedömas var för sig och vilket ger en tydlig bild av var lämpliga åtgärder bör sättas in. (Lundberg & Herrlin, 2005)

Lundberg och Herrlin (2005) anser att en avgörande faktor som spelar stor roll i elevens läsutveckling är intresse för att lära sig och att eleverna känner glädje när de lär sig något nytt. Kartläggning av lärandet bidrar till att eleverna ser sin egen utveckling och att de på så vis blir bättre (ibid.).

Forskare inom läsutvecklingen är skapligt överens om att undervisningen i början ska innehålla struktur, vara genomtänkt och innehålla en del av phonics, som är förståelse för det språkliga sambandet mellan bokstav och språkljud (Skolverket, 2016b). Själva kodknäckarfaser i ett barns liv är kort och debatten borde riktas mot hur lärare hjälper sina elever vidare genom att utveckla deras förståelse. Meningen med att läsa är ju att förstå. Genom att arbeta upp ett flyt i läsningen är en del i att förstå en text men det finns mer som spelar in när lärare ska utveckla en elevs läsförståelse. Elever i den svenska skolan är bra på att läsa, enligt en internationell undersökning, PIRLS (Skolverket, 2016a). En av anledningarna till att elever i svenska skolan är bra på att läsa är att förskolan lägger den första grunden i språket (Skolverket, 2016a). Detta bör betraktas i jämförelse att i PISA:s undersökning 2013 visade att elevers kraftigt försämrade resultat i läsförståelse (Skolverket, 2013) motsatt till att resultaten i PISA:s undersökning 2016 har höjts (Skolverket, 2016b). Den ökning som har skett av resultaten är dock inte i höjd med de resultat som uppvisades före 2013 utan ligger jämligt med resultaten från 2009 (Skolverket, 2016b). Sammanfattningsvis menas att elever i svenska skolan är goda ordavkodare men brister generellt i sin läsförståelse.

Kartlägga läsutvecklingen

Fridolfsson (2008) menar att efter att ha kartlagt elever har skolan haft en tendens med att vänta med för att se om en elevs svårigheter inte kan växa bort. Vidare menar Fridolfsson (2008) att det har visat sig att så inte är fallet. Många av de elever som först identifieras och därefter inte görs något extra med kommer fortsätta att hamna efter sina klasskamrater även i högre årskurser (ibid.). Fridolfsson (2008) menar att de elever som får hjälp är de elever som ligger märkbart efter sina klasskamrater. Dock är tidiga stödåtgärder är inte alls lika vanligt (ibid.).

Fridolfsson (2008) anser att det har blivit vanligare på senare år att kartlägga eleverna då det har utarbetats handlingsplaner på skolor. Syftet med kartläggningen är att elever med läs- och skrivsvårigheter snabbare ska identifieras (ibid.). Däremot så lämnas inga garantier att eleven som identifieras via kartläggningen ska få någon extra hjälp. Dessutom menar Fridolfsson (2008) att kartläggningen kräver mycket tid och en förhoppning om att kartläggning ska komma till användning måste vara en förutsättning med att göra den.

Självförtroende vid elevens läslärande

Det ställs stora krav på elever som börjar skolan att de ska börja läsa och skriva. Eleverna har i flera år tränat på det talade språket och ska nu ta sig an skriftspråket för att göra det behöver eleverna ha grundläggande kunskaper om hur skriftspråket är uppbyggt med byggstenar. Att ett ljud kopplas till en bokstav och tvärtom, sen finns det de bokstäverna som inte har egna språkljud till exempel x och c (Taube, 2007). Taube (2007) menar att det har visat sig att det är enklare för elever att identifiera stavelser än enskilda fonem.

Taube (2007) anser att den största delen av elever som har problem med att lära sig läsa och skriva har problem av att medvetet använda sig av språkets fonologiska sida. För att eleverna ska stimulera sin språkliga medvetenhet och komma i kontakt med den så kan ramsor, rim och språklekar fördelaktigen användas (ibid.). Taube (2007) menar vidare för att kunna ge en positiv effekt till läs- och skrivinläringen går det på ett strukturerat sätt använda sig av detta.

Om en elev bibehåller självförtroendet genom den första svårigheten i mötet med skriften ser den fortsatta utvecklingen god ut (Taube, 2007). Taube (2007) menar att för de eleverna där de stött på svårighet efter svårighet i läs- och skrivinläringen kommer troligen de att få dras med detta hela skoltiden ut. När eleverna senare förstår vad de ska göra när de läser så är deras självförtroende redan inställt på att de är ”dåliga” läsare (ibid.). Taube (2007) menar att det är med ett tålmodigt arbete med att skapa ett positivt inlärningsförsök som gör att eleven kommer ur den negativa spiralen.

Taube (2007) anser att läsning är lika med avkodning gånger förståelse. Med det menar Taube (2007) att för att kunna läsa så måste individen först kunna avkoda ordet och när de gjort det så måste det kopplas till en förståelse om vad ordet innebär. Så om endast läsning sker av ett ord utan att förstå dess betydelse så blir innebörden att individen inte läser utan endast avkodar. Taube (2007) menar att för att kunna läsa så behövs båda delar, avkodning och förståelse.

Taube (2007) menar att i undersökningar har det visats att elever som har läs- och skrivsvårigheter är beroende av yttre ledtrådar i deras avkodning. Taube (2007) menar vidare att eleverna försöker läsa i ett högre tempo än de klarar av och de även utvecklar en framtvängad läsning där de vill läsa resten av meningen så snabbt som möjligt. Vidare menar Taube (2007) att det som blir lidande är läsförståelsen då ordavkodningen blir fel och eleven inte egentligen läser det som står, men tror sig göra det. Att läsa med förståelse är även att kunna läsa mellan raderna (ibid.). Taube (2007) menar att det är en växelvekan mellan att läsa och tolka det som står mellan, på och bortom raderna.

Taube (2007) anser att det finns fyra olika sätt att skydda sin självbild/självförtroende: den första är att tycka att man är bra på något, det andra är att dölja det, det tredje är att inte vilja göra det och då lägga fram en negativ bild till själva läsningen och det fjärde är att öppet demonstrera emot det inte se poängen med att lära sig att läsa. Taube (2007) menar att det är svårt för en elev att dölja att hen inte är bra på att läsa, det är inte heller så enkelt att säga att läsning inte är viktigt att lära sig. Det som återstår är att tvingas visa sitt ointresse för läsningen för att kunna bibehålla sin självbild (ibid.). Taube (2007) menar att detta beteende givetvis kan bero på andra orsaker.

Tid till att träna på att läsa

Fridolfsson (2008) anser att elever som riskerar läs- och skrivsvårigheter behöver ges mer tid till att träna på att läsa och olika övningar än deras klasskompisar som inte riskerar att hamna där. Med detta menar Fridolfsson (2008) att när en ny kunskap ska läras oavsett vad det är, behövs olika lång tid att klara detta beroende på vilken individ det är. Det som även krävs är handledning och bra förutsättningar som utvecklar läsningen i rätt riktning (ibid.). Men även ett övningsmaterial som ger en variation av uppgifter och ord så eleven inte lär sig minnesträning istället för att lära sig läsa (ibid.).

Klassrumsmiljö

Frost (2009) menar att det är en väsentlighet med acceptans i klassrummet mellan varandra, såväl elever mellan som lärare. Att det finns en acceptans i miljön i klassrummet, att det är okej att göra fel och att elever stöttar varandra (ibid.). Vidare menar Frost (2009) att för att skapa en stöttande klassrumsmiljö så kan läraren tänka på och bygga upp klassrummet kring en vis struktur, ramar, redan från början. Att läraren skapar en atmosfär där läraren lyssnar på sina elever och lyssnar till deras reflektioner och tankar (ibid.). Men även att det sker varierande arbetsformer både mellan elever och mellan lärare och elev (ibid.).

Familjens stöd

Myrberg (2001) förespråkar de fördelarna som ges av ett gott samarbete med en elevs familj och ett aktivt engagemang från föräldrarna framhålls i många sammanhang. Framförallt måste skolan närma sig de föräldrarna som själva har haft problematik med läs- och skrivinläringen under uppväxten (ibid.). Det är ofta de föräldrarna som har en negativ syn på skolan och denna negativa spiral måste brytas (ibid.).

Kompensatoriskt stöd

Det finns stöd att få i skolan för de elever som har problem med läs- och skrivsvårigheter så att de eleverna inte ska hamna efter sina kamrater i kunskap eller andra sekundära effekter. Det kompensatoriska stödet kan vara datorbaserade hjälpmedel till exempel talsyntes och språk-korrektionsprogram (Myrberg, 2001).

Myrberg (2001) menar att använda sig av dator vid läs- och skrivsvårigheter kan bidra till en förbättrad utveckling hos eleven på mer än ett sätt. Motivationen hos eleven ökar genom att få använda datorn då tekniken i sig motiverar samt att den får eleverna att arbeta med sina svårigheter (ibid.). Datorprogrammen som används ger sammanhängande feedback till eleverna på deras läsning och stavning. Myrberg (2001) framhåller att en kontinuerlig uppföljning av en elevs resultat är ett ofrånkomligt krav i skolan även att ge feedback till eleverna på deras arbete är ett steg i rätt riktning för att de ska bli mer självgående.

Metod

I detta avsnitt presenteras vilken forskningsmetod som används i studien och hur sökande av tidigare forskning har gått till. Efter det följer en presentation av hur studiens empiriinsamling har gått tillväga, följt av tillvägagångssätt och bearbetning av empirin. Därefter följer vilken undersökningsgrupp som representeras och hur urvalet för undersökningen har gått till. Forskarens etiska ställningstagande redovisas och tillförlitligheten i studien synliggörs med rubrikerna: trovärdighet, validitet och generaliserbarhet.

Kvalitativ forskningsmetod

I kvalitativa metoden så finns möjlighet att kombinera *fem olika tekniker: direkt observation, deltagande observation, informant- och respondentintervjuer samt analys av källor* (Holme & Solvang, 1996:91). I den kvalitativa metoden finns det olika vis att samla in empirin i undersökningen, antingen görs det med en enkätundersökning, intervjuer eller observationer (ibid.). Den insamlingsform som kommer ligga till grund i denna studie är intervjun. I intervjun ges följdfrågor till respondenten som inte är möjlig i till exempel en enkätundersökning (Holme & Solvang, 1996).

Vid en kvalitativ undersökning så finns det en större närhet till det som undersöks men samtidigt är den kvalitativa metoden i allmänhet den som ifrågasätts att inte vara tillräckligt

legitim (Holme & Solvang, 1996). Det bör finnas en medvetenhet hos intervjuaren att enheterna, i detta fall lärarna, kan ändra beteende beroende på vad de antar förväntas av dem, på grund av det betar sig möjligen respondenterna inte som de normalt annars skulle gjort. Forskaren måste få fram de lärarnas egentliga ställningstaganden så att det blir så riktiga uppgifter som möjligt. En förutsättning är att aktivt lyssna och visa intresse av det som sägs, vilket efterföljs vid intervjuerna. Själva forskningsprocessen växelverkar mellan forskare och undersökningspersoner där både normativa och kognitiva element spelar in (Holme & Solvang, 1996).

I den kvalitativa intervjun används inte ett färdigt frågeformulär istället används ett tema som utgångspunkt och vissa grundläggande punkter som är viktiga. Det viktiga är således att undersökningspersonen tillåts få fram sina egna uppfattningar och styr samtalet så att hans tankar och åsikter åskådliggörs. I själva intervjuen dyker det upp andra idéer än vad som tänktes från början som kanske ersätter de tankar som forskaren hade från början i sin intervjumanual (Holme & Solvang, 1996).

Semi-strukturerad intervju

Kvale och Brinkmann (2009) menar att det är själva forskningsobjektet som avgör vilken metod som ska användas. I denna studie var syftet att komma åt lärarnas eget perspektiv och berättelser på grund av detta har en semi-strukturerad intervju används. En sådan intervju liknar ett vardagssamtal men innehåller ett syfte och frågeställningarna i en intervjuguide samt att frågorna är öppna men ändå riktade mot det som undersöks. Intervjuerna som görs spelas oftast in och transkriberas i sin helhet och blir det material som analyseras (Kvale & Brinkmann, 2009).

Betydelsen med en semi-strukturerad intervju är att respondenterna ska samtala och att intervjuaren endast ska leda samtalet och ställa följdfrågor liknande som: det var intressant eller berätta mera. När detta görs är det enklare att spela in och endast göra några få stödanteckningar, om behov skulle uppstå. Intervjun flyter på smidigare och intervjun blir bättre då intervjuaren kan lägga större fokus på respondenten och på ett bättre sätt vara med i samtalet än om allt skulle antecknas (Holme & Solvang, 1996).

Sökande av tidigare forskning

För att finna litteratur till den tidigare forskningen i studien har andra uppsatser granskats som behandlar läsutveckling och läsinlärning för att i huvudsak finna passande litteratur. Därpå har källorna till de uppsatserna granskats för att avgöra relevansen av att använda de som referens i denna studie. Besök på bibliotek har gjorts där kurslitteratur och dess referenslistastuderats i syfte att användas i studiens tidigare forskning.

Empiriinsamling

Nedan följer det tillvägagångssätt som används för att få fram empiri i studien och hur det materialet därefter har bearbetats.

Tillvägagångssätt

Denna studie grundar sig på semi-strukturerade intervjuer med fem lärare. En av dessa fem lärare gav mig en inblick i mellanstadielärares perspektiv (frågor se bilaga 1) vilket resulterade i två intervjuer med en lärare. En intervju då respondenten för en kort tid sedan arbetade med årskurserna 1-3 samt en när respondenten arbetar med elever i årskurs 4-6. I syfte att tydliggöra detta i *resultat och analysdelen* valdes att använda två olika fingerade namn på respondenten, Daniela och Denise, de är alltså samma respondent. Antalet intervjuer som studien grundar sig på är följaktligen sex stycken. Det ska framhållas att en av de

intervjuade lärarna är specialpedagog till profession. Lärarna som intervjuades arbetar på fyra olika skolor i tre skilda kommuner. Intervjuerna har varit mellan 30 till 60 minuter långa.

I studien har valet av insamlingsmetod valts på grund av att vid intervjun tillåts intervjuaren komma nära respondenten och möjliggör på ett naturligt vis att ställa följdfrågor. Utformningen av intervjufrågorna (bilaga 2) har grundat sig i studiens syfte och frågeställning. I en semi-strukturerad intervju så har intervjuaren frågor som stöd till intervjun och ställer passande följdfrågor allt eftersom frågorna besvaras.

För att få tag i respondenter har informerande mail (bilaga 3) skickats till rektorer vid varierande skolor som i sin tur vidarebefordrat vidare informationen till sina anställda lärare. Därefter har lärare kontaktat mig direkt och bokning av intervjudag och tid har fastställts. I avseende att få tag i tillräckligt många lärare till studien användes även mitt eget kontaktnät för att få tag i fler lärare som ville samtala med mig i en intervju. Detta resulterade i kontakt med en specialpedagog och ansåg att det vore högst relevant att intervju även henne (bilaga 4). Själva intervjuerna har hållits på skolan där lärarna har sin arbetsplats i ett enskilt ostört rum, antingen ett klassrum eller ett grupprum. Alla intervjuade är kvinnor därav valet att behålla kvinnonamn på lärarna. Namnen i studien är fingerade för att aidentifiering av lärarna ska förhindras.

Innan intervjun inletts har frågan om tillåtelse att spela in intervjun ställts. Alla respondenterna har gett sitt samtycke till detta. Inspelningen har skett via intervjuarens mobiltelefon och lagts på bordet för att resultera i bästa möjliga ljudupptagning. Omkring en minut in i inspelning så slocknar skärmen men ljudinspelningen fortsätter. Vilket förhoppningen var att respondenten skulle förglömma att inspelning pågick. I början av samtalet har försök gjorts i syfte att få respondenterna att slappna av och prata lite allmänt och med en del respondenter redan innan inspelningen påbörjades.

Bearbetning av empirin

Intervjuerna som har gjorts under en treveckorsperiod har alla spelats in. Dessa inspelningar har därefter transkriberats i fullo för att stärka äktheten i intervjuerna. Vilket resulterar i en tidskrävande del av studien. Därefter har de skickats till respondenterna för granskning, korrigerande och tillägg om det var något som var otydligt eller om något blivit fel återgivet. Holme och Solvang (1996) menar att detta ett korrekt sätt för att bli av med eventuella osäkerheter i respondenternas förklaringar.

Analysmetod

Analysmetoden som har använts i studien är Tematisk Analys (TA). Det är en empiriskt baserad analys. Meningen med denna analysform är att efter empirin har samlat in välja av all data ut de sammanhängande teman som materialet består av. För att upptäcka teman i texten så lär forskaren känna sitt material genom att bearbeta det flera gånger efter varandra. Tillslut så påträffas teman som stämmer överens med den transkriberade texten som används för att besvara sina frågeställningar (Vaismoradi, Turunen & Bondas, 2013).

Undersökningsgrupp och urval

Undersökningsgrupp har valt genom ett bekvämlighetsurval, gällande att kontakta rektorer i mitt närområde och frågat om deras anställda lärare varit intresserade av att medverka på en intervju. I urval därefter har det tagits emot de lärare som varit intresserade av att vara med på en intervju. Användning av intervjuarens eget kontaktnät i syfte att nå fler respondenter har gjorts. De respondenter som används i studien blir en begränsning då det antagligen är de lärare som tycker arbetet är roligt och utvecklande som väljer att lägga sin egen tid till mitt

förfogande. Endast en av respondenterna har jag en direktanknytning till tidigare, de övriga har jag inte haft bekantskap med tidigare.

Etiska ställningstaganden

Utifrån de forskningsetiska principerna som vetenskapsrådet (1991) nämner så valdes att ställas till följande: att meddela att det är frivilligt att delta och att man när som helst kan avbryta intervjun utan några som helst förebråelser eller ifrågasättanden. Intervjuer har gjorts med personer som ville bli intervjuade. Genom att kontakt i huvudsak vid intresse har skett från respondenten till intervjuaren. Inspelningarna som gjorts under studien har efter undersökningen raderats och undertiden studien gjorts lagrats på sådant vis att det inte går att avidentifieras eller komma åt av utomstående. Anledningen till att det har raderats är den identifiering som skulle kunna göras genom röstigenkänning. Det insamlade materialet har endast använts till det huvudsyfte som föreligger med denna studie och inte använts på något annat vis. (Vetenskapsrådet, 1991:7–14).

Tillförlitlighet

I dessa stycken nedan presenteras studiens trovärdighet, validitet och generaliserbarhet.

Trovärdighet

Trovärdigheten i studien stärks genom att intervjuerna har spelats in och därefter transkriberats och skickats ut till respondenterna som därefter har kontrollerat sina svar och gjort justeringar där det behövs. Intervjuernas trovärdighet förutsätter att respondenterna talar sanning och inte hittar på. Som forskare måste man försöka få fram de egentliga ställningstagandena. För att få detta är det enligt Holme och Solvang (1996) en förutsättning att lyssna aktivt och vara intresserad av det som sägs. Men samtidigt är den kvalitativa metoden oftast den som blir ifrågasatt som om den inte vore tillräckligt legitim (Holme & Solvang, 1996). Förklaringen till detta är exempelvis att det inte går att upprepa en kvalitativ forskning på samma sätt som det går att göra med en kvantitativ forskning. Valet har ändå fallit på den kvalitativa forskningen med anledning till att använda sig av intervju som insamlingsmetod får en större närhet till det som undersöks vilket även ger stöd för trovärdigheten (ibid.).

Kritik mot den tematiska analysen som används i studien är att den angriper bristen på vetenskaplig hållfasthet och trovärdighet som är förknippad med traditionell accepterad kvantitativa metoder då detta är en kvalitativ undersökning. Det är trovärdigheten, att kunna bekräfta, och överföra är det mest vanligaste mätningar för att uppnå hållfasthet i kvantitativa studier som gör de trovärdiga vilket inte går att göra med en kvalitativ studie (Vaismoradi et.al., 2013).

Validitet

Inom samhällsvetenskapen har validitet blivit en metod om undersökningen verkligen granskar det den menar att den undersöker. Ju mer forskaren kontrollerar sin uppsats och ifrågasätter ställningstaganden ju mer validerad är uppsatsen. Det är som sagt inte bara själva intervjudelen i en uppsats som ska valideras utan hela processen ska genomsyras av ständiga kontroller (Kvale & Brinkmann, 2009).

Utifrån studiens syfte och frågeställningar har frågorna utarbetats vilka användes vid intervjun. Genom detta svarar resultaten i studien på frågeställningarna och på så vis undersöks det som vill undersökas i studien.

Generaliserbarhet

Det som är viktigt att tänka på är att den information som samlas in vid intervjuer är ett fåtals personers åsikter och tankegångar. Det är först när flertalet studier gjorts inom samma område som det går att dra grundliga slutsatser, om de visar mot samma håll (Holme och Solvang, 1996). Däremot fungerar det att göra en generalisering från en intervjuundersökning, om den grundar sig på tydliga beskrivningar och argumenteringar från forskaren (Kvale & Brinkmann, 2009). Det kräver även mycket bra beskrivningar av själva tillvägagångssättet vid intervjun (ibid.).

Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras resultatet och de tolkningar som gjorts samt direkta citat från respondenterna. Analysen är gjord med en tematisk analys. Vilket betyder att när analysen görs så framträder de teman från transkriptionerna som gjorts av intervjuerna (Vaismoradi et. al., 2013). Dessa teman blir underrubriker med utgångspunkt från de två frågeställningar: ”Identifierar de elever som behöver stöd i läsutvecklingen” och ”Vad och hur gör lärare när deras stöd inte räcker till?”, vilka besvaras nedan.

Identifiera de elever som behöver stöd i läsutvecklingen

Här nedan redovisas lärarnas olika sätt som de identifierar elever som behöver mer stöd i sin läsutveckling med underrubrikerna: ”De som identifieras ser man direkt”, ”Test identifierar elever”, ”Identifiering görs men sen väntar man och ser” och ”Väntar med att identifiera när eleven har svenska som andraspråk”.

De som identifieras ser man direkt

En del av respondenterna ser direkt vilka elever som behöver mer stöd i läsutvecklingen och identifieras i det dagliga arbetet i skolan.

Respondenterna menar att det kan röra sig om koncentrationsproblem hos eleven men även att eleven är omotiverad till att läras sig. Under lektionstid läser elever högt enskilt för respondenten och då upptäcks elever som behöver mer stöd.

Daniela

”De ligger under bordet i stället. De var inte jätteintresserade heller av att lära sig läsa och ville hellre ut och leka”.

Caroline

”En elev som behöver hjälp i läsutvecklingen upptäckts i det dagliga arbetet men sen har vi även vissa tester som vi ska göra med eleverna”.

Test identifierar elever

För att upptäcka elever som behöver mer hjälp i läsutvecklingen så använder respondenterna sig av tester som identifierar de elever som står still i sin läsutveckling.

En respondent gör tester i de tidiga skolåren för att upptäcka elever som inte förstår hur man läser och som inte heller har knäckt läskoden.

En annan respondent identifierar och kartlägger eleverna genom att använda ett test som heter BRAVKOD med hela klassen. Testet är indelat i två olika delar; en testar läshastigheten och en läsförståelse. Materialet testar läshastigheten genom ren avkodning, det ger en indikation

på om de inte är så snabba på läsningen. Testet är utformat på detta sätt då en elev som kommer upp i de högre klasserna behöver båda delar.

Caroline

”Oftast innan testen är gjorda så vet man att en elev behöver hjälp då man oftast har den kollen i första klass”.

Denise

”När man screenar av alla eleverna med BRAVKOD så kan man upptäcka elever som inte blivit uppmärksammade tidigare”.

Identifiering görs men sen väntar man och ser

En del elever uppfattas som omogna av respondenterna och identifieras på grund av detta.

Flera av respondenterna menar att eleverna som identifieras på detta vis kan även ligga efter i det sociala samspelet. Eleven är ofta efter i flera eller något av de andra ämnena än svenska och följer inte med på lektionerna i det som ska göras. Eleven kanske inte heller kan klä på sig själv. Eleven behöver mogna och ges då tid till att göra detta. Killar särskiljs som en speciell kategori genom att generellt vara senare i mognad än tjejer. Därtill läggs att den skillnad på en kille som är född tidigt på året och en som är född sent samma år och de både trots sin ålderskillnad hamnar i samma klass.

En respondent väljer att ge eleven tid till att lära sig att knäcka läskoden och lära sig läsa den första terminen och därefter gör tester för att förstå var det är som eleven har fastnat och vad eleven inte förstår.

Agneta

”Många saker spelar in, var ligger man i leken, kan man ta på sina kläder, löser man allt annat exempelvis räkning, alla fysiska och andra ämnen, man ser till helheten för att bedöma”.

Daniela

”Hoppas att det var en mognads-sak”.

Britta

”Vid juletid om inte eleven lärt sig hur man ska göra när man läser, så får man bena ut svårigheten”.

Väntar med att identifiera när eleven har svenska som andraspråk

När en respondent har elever med svenska som andraspråk ges eleven tid till att lära sig läsa på svenska. Eleven identifieras i det dagliga arbetet och respondenten gör tester för att kontrollera detta. Ett samtal om eleven med modersmåls läraren görs i ett tidigt skede för att kontrollera om eleven läser på sitt eget hemspråk eller om det finns problem även där.

Caroline

”Läser eleven på sitt hemspråk så kan man vara ganska trygg med att eleven kommer att lära sig att läsa på svenska också, då kan jag ha is i magen. Det som behöver ges tid till är att de två språk som eleven nu har, de måste hamna i fas”.

Vad och hur gör lärare när deras stöd inte räcker till?

I denna del redovisas vad och hur lärarna gör för att gå vidare med eleverna i deras läsutveckling, under fyra olika teman: ”Lärares egna försök”, ”Diskutera i arbetslaget”, ”Fråga specialpedagog eller speciallärare” och ”Föräldrarnas roll”.

Lärares egna försök

Flera respondenter använder en kombination av olika metoder för att lära eleverna att läsa detta gör de med vetskapen om att eleverna är olika och lär sig på olika sätt. När respondenterna inte lyckas nå fram till eleven testas andra metoder för att få eleverna vidare i läsutvecklingen. Det kan i denna process upplevas frustrerande för läraren när en elev inte lär sig läsa eller kommer vidare. När en ny metod presenteras för eleven är det inte säkert att det hjälper eleven vidare men det förekommer.

Alla respondenterna använder *ljudningsmetoden* som ett av de första stegen mot läsning. Flera av respondenterna börjar med att gå igenom bokstäverna och arbetar med grunden i läsning genom att koppla ljud till varje bokstav. En del av de andra metoder som några av respondenterna använde sig av var bland annat:

Högläsning: Läraren läser högt för sina elever i klassen. Flera respondenter upplevde att eleverna lyssnade mer uppmärksamt än vad de brukar när de läser högt ur en bok för sina elever.

Tystläsning: Eleverna sitter med en egen bok i klassrummet och läser tyst med ljudningsmetoden.

Skriva sig till läsning: Eleven skriver en kort text och använder de bokstäver med ljud som eleven själv behärskar.

Ordbilder: Eleverna tränar på att lära sig ordbilder utantill, de ser ordet som en enskild bild och vet vad det står utan att ljuda samman bokstäverna. Flera respondenter arbetar med ordbilder.

Stavelsegå: Eleverna härmar stavelser i en mening efter läraren. Bokstäver och ljud bildar en stavelse och flera stavelser tillsammans bildar ett ord. Respondenten arbetar med att gå runt med eleverna i klassrummet samtidigt som de upprepar stavelserna i ett ord, i en mening efter läraren.

Britta

”Det lite av en mardröm när man inte riktigt hittar rätt”.

Med detta uttalande menar Britta att det upplevs som en mardröm när hon som lärare inte hittar rätt metod för att lära en elev i klassen som har problematik med läsningen.

Daniela

”Vi arbetade mycket med bokstävernas utseende och klippte ut bokstäver. Eleverna fick lägga ord och forma till en bokstavbok och elever som kunde läsa var med på detta att vi hade ett par bokstäver i veckan vi klippte ut och dem skrev av och så ljudade ihop till ord. Så jobbade vi mycket. Det tyckte dem var roligt och att göra något konstruktivt med händerna också inte bara sitta och ljuda”.

Agneta

”Efter en väldigt lång tid så lossnade över en helg. Jag har aldrig sett något liknande. På torsdagen kunde han rita sitt namn men kunde inte sitt namn. Hemma hade han tagit fram en skrivbok och på tisdagen fick jag reda på att han hade skrivit 57 sidor i boken. Efter detta så lossnade det helt, han låg ju efter i vissa saker men hade en jättebra läsförståelse”.

Agneta har i detta fall använt sig av ordbilder i syfte att eleven ska komma vidare i sin läsutveckling.

Diskutera i arbetslaget

Respondenterna diskuterade elevens problematik med sina kollegor i arbetslaget och fick på så vis förslag på hur de kunde gå vidare med eleven.

Flera respondenter uppgav som förslag från kollegor att eleven skulle träna mer på att läsa en kort stund helst varje dag för att komma vidare i läsutvecklingen. Arbetslagen bollar lösningar fram och tillbaka för att finna den gemensamma lösningen för eleven. Kollegorna i arbetslaget användes även som extra resurs om det inte fanns en extra resurslärare på skolan, då allas lektioner inte slutar samtidigt. Det gäller för alla kollegor i arbetslaget att finna tiden och samtidigt väga in hur mycket en elev orkar.

Britta

”Man kan ju få hjälp av en kollega i arbetslaget. Den första biten är att arbetslaget försöker hitta en lösning på problemet”.

Caroline

”Om det finns tid till det så kan läraren som sitter jämte försöka få en liten bild över vad problematiken ligger när en lärare sitter och lästränar extra med en elev, för att se om det hjälper eleven framåt i läsutvecklingen”.

Fråga specialpedagog eller speciallärare

Flera respondenter ber specialläraren eller specialpedagogen om hjälp om hur de kan gå vidare med eleven när de själva inte kommer längre, detta sker oftast på ett Elevhälsoteam-möte (EHT-möte). På EHT-mötet sitter det vanligtvis med kurator, skolsköterska, specialpedagog, rektor, psykolog, så att fler personer med olika specialiteter kan lägga fram sitt betraktelsesätt i ärendet. Vanligast vid detta EHT-möte är att specialpedagogen ombuds göra en utredning av eleven vid detta kan det användas ett analysmaterial som heter ITPA (Illinois Test of Psycholinguistic Abilities) eller Logos. De båda skiljer sig åt genom att det ena är datorbaserat och måste göras klart samtidigt medan Logos-materialet kan göras i etapper. I samband med att utredningen görs eller i väntan på den, har stödåtgärder redan anordnats i de flesta fall till eleven beroende på problematiken.

De stödåtgärder som respondenterna framhåller är att eleven får ett tangentbord, bildstöd för att lättare förstå vad som ska göras, rättstavningsprogram, inläsningstjänst där eleven kan lyssna och följa med i textboken eller extra lästräning av en resurslärare.

Respondenterna framhåller att för att enskilda elever ska kunna handhållas hjälpmedel i klassrummet framhålls vikten av att ha ett gott klassrumsklimat.

Ebba

”I en klass idag så är det väldigt många som har anpassningar på olika sätt. Med ett öppet gott klassrumsklimat förstår elever att alla inte är lika och därför inte behöver samma saker och alla inte kan få hjälpmedel då alla inte behöver det”.

De anpassningar som Ebba uttrycker är förslag från specialpedagogen eller specialläraren som används när eleven behöver komma vidare i sin läsutveckling.

Caroline

”Ibland är det så att en elev har slunkit emellan och inte riktigt har klart för sig att det är ljudningen man ska använda vid läsningen”.

Caroline menar att denna missuppfattning, att det är ljudningen alltså bokstävernas ljud som ska användas vid läsning och inte deras namn, blir tydlig vid diskussion med specialpedagog.

Föräldrarnas roll

Föräldrarna används för att ta reda på orsaken bakom och anledning till varför en elev inte kommer vidare i sin läsutveckling men även som en resurs för att eleven ska vidareutveckla sin läsning.

När det görs en utredning av en specialpedagog om eleven för att ta reda på problematiken så diskuteras det med föräldrarna. Frågorna som ställs försöker ta reda på om det kan finnas någon orsak i hemmiljön som kan påverka eleven på så vis att eleven inte kan tillgodose sig undervisningen i skolan men även för att få reda på vad föräldrarna själva har uppmärksammat.

Flera respondenter använder föräldrarna för att lyssna på sitt barn när de läser när de behöver tränar upp läsflytet, men en del respondenter använder föräldrarna redan tidigare vid kodknäckningsfasen genom att ge eleverna läsläxa.

Caroline

”Även om man inte förstår ett språk så kan man fortfarande sitta med och lyssna när deras barn läser högt”.

Agneta

”Man har ju inte alltid hjälp från hemmet, men vid kort intensiv träning är det bra om man kan ta hjälp från hemmet”.

Resultatsammanfattning

Lärares stöd till elever som har svårigheter inbegriper hela Läroplanen (Skolverket, 2011) oavsett vilket ämne det berör och är något som alla lärare ska arbeta för. Utifrån studiens forskningsfrågor, hur identifieras de elever som behöver stöd i läsutvecklingen? och vad och hur gör lärare när deras stöd inte räcker till? Dessa frågor besvaras genom studiens resultat som visar att lärare identifierar eleverna som behöver mer stöd i läsutvecklingen men att de identifierar dem på olika sätt. Genom att antingen identifiera elever i själva undervisningen, använda sig av tester, identifiera de elever som inte är mogna och vänta med att identifiera när elever har ett annat modersmål än svenska. Detta kan bero på att alla lärarna har olika kunskaper och synsätt gällande identifiering. Lärarna i studien hade en arbetsgång om hur de skulle gå vidare efter att de har identifierat eleven, detta kunde emellertid se lite olika ut.

Lärarna gjorde först vad de kunde själva genom att pröva en ny metod för att nå fram till eleven, därefter diskuterade lärarna elevens problematik med lärarkollegor, andra tog upp det under EHT-möte med specialpedagogen och andra lärare tog upp problematiken med föräldrarna.

Diskussion

Detta avsnitt diskuterar resultaten med kopplingar till den tidigare forskningen i huvudsak under de två forskningsfrågor vilka besvaras. Denna studie grundar sig i ett sociokulturellt perspektiv där redskapet blir de metoder och arbetssätt som läraren använder sig av. Empirin som samlats via intervjuer med lärarna ligger till grund i studien.

Syfte med studien har varit att undersöka vad lärare gör när eleverna inte kommer vidare i sin läsutveckling. Detta syfte besvaras i de frågeställningar som presenteras nedan.

Identifiering av elever som behöver mer stöd i sin läsutveckling

Alla lärare som medverkade i studien identifierar de elever som behöver mer stöd i sin läsutveckling. Detta gjordes på olika vis men tanken att finna de elever som behövde stöd var den samma. En del lärare identifierade sina elever som behövde mer hjälp i den dagliga undervisningen och genom att de hade svårt att koncentrera sig. Detta kan tänkas motstridigt att en elev skulle behöva hjälp i läsutvecklingen när hen har koncentrationssvårigheter. Men om en elev inte kan koncentrera sig tillräckligt för att förstå hur man läser så kan det vara en variabel att hålla utkik efter. En annan lärare gav mer tid till en elev när två språk ska hamn i fas som när en elev har ett annat modersmål. Viktigt att tänka på här är att inte vänta utan att diskutera med modersmålläraren först, så inte eleven har svårigheter med läsningen där också. Lärarna gjorde även tester med sina elever för att hitta de som behöver extra hjälp i likhet med Fridolfsson (2008) som menar att syftet med att kartlägga elever är för att de eleverna med läs- och skrivsvårigheter snabbare ska kunna identifieras. Fridolfsson (2008) menar vidare att det trots detta inte finns några garantier för att en elev ska bli hjälpt snabbare bara för att hen blivit identifierad. Vilket vi kan se i resultatet att en del lärare efter att ha identifierat en elev ändå väntar med att se om en elev kanske mognar. De lärare som identifierar eleverna på detta vis ser ofta en koppling till att eleverna är sena i det sociala samspelet, kön och grovmotoriken spelar också en tydlig roll. Vilket Moats (2009) menar att en lärare inte ska läras att en elev kan mogna likt en frukt eller att en elevs läsresultat inte beror på vare sig genus, intelligens eller sin sociokulturella status.

Vad och hur gör lärare när deras stöd inte räcker till?

Med grunden att alla elever inte lär sig på samma sätt använder flera lärare i studien sig av olika metoder samtidigt i kombination med varandra. När lärarna inte lyckades nå fram till en elev testades en annan metod för att få elevens vidare i sin läsutveckling. Hedström (2009) anser att det är en skicklighet hos en lärare att känna till mer än en metod som används vid elevens läslärande och att använda den metod som är bäst för den grupp med elever som läraren står inför. Vidare menar Moats (2009) att det inte är själva metoden som är den avgörande faktorn utan lärarens skicklighet att identifiera en elev med svårigheter och planera undervisningen därefter. Det kan vara en svårighet att använda den bäst lämpade metoden för alla eleverna i ett klassrum då alla elever lär sig på så olika vis.

Flera lärare i studien diskuterade elevens problematik i läsutvecklingen med sina kollegor och som förslag låg att träna mer på att läsa. Som Lundberg och Herrlin (2003) anser så är det svårt att ta till sig kunskap från en text om flytet i läsningen inte har ökat i tempo. Kollegorna

i arbetslaget försökte även finna tiden till det vilket ofta resulterade i att de ställde upp för varandra genom att ta den extra lästräningen med eleverna, detta fungerade då de olika klassernas lektioner inte slutade samtidigt. Det kan vara svårt som lärare att finna tiden och att hinna med allt i den mån det bör. Mycket kan tänkas handla om prioritering och effektivisering och att få hjälp och stöd som lärare av sina kollegor är en betydande förutsättning för att lyckas.

Två av de stödåtgärder som föreslås i studien är tangentbord och rättstavningsprogram, vilket förutsätter att eleverna har en dator eller en surfplatta. Det som bör beaktas är att alla skolor inte har detta som stöd till sina elever. Kausaliteten kan ha olika variabler så som skolans ekonomi, brist på synen av användningsområden eller andra anledningar. Myrberg (2001) framhåller att elevernas motivation ökar, att de vill träna på det som är svårt, när de får en dator som redskap. Även att elevens läsutveckling kan nå längre fram på mer än ett sätt. Om en eller några elever ska kunna använda en dator till hjälp i klassrummet utan att de andra eleverna ska begära det samma så behövs ett gott klassrumsklimat vilket lärarna framhåller i studien. I likhet med vad Frost (2009) menar att det är väsentligt med en acceptans i klassrummet, att det tillåts att alla är olika.

Myrberg (2001) tar upp fördelarna med att ha ett gott samarbete med familjen vilket även återspeglas i resultatet från studien. Lärarna söker information och svar till orsaker bakom elevens svårighet med läsningen eller skrivningen och undersöker möjligheten om det kan finnas någon variabel från hemmiljön som kan påverka. Frågor ställs bland annat till föräldrarna om de har lagt märke till något speciellt hos eleven som kan ligga till grund för svårigheten. Myrberg (2001) framhåller även vikten att stå i särskild god kontakt med de föräldrarna som har en negativ syn på skolan från när de själva var i skolåldern för att kunna återkalla en negativ spiral. Nämligen att den syn de har inte ska återspeglas hos eleverna som en följd av föräldrarnas åsikter.

Avsaknad i resultaten jämfört med den tidigare forskningen

Något som förvånade mig angående resultaten är att de inte tar upp individens självförtroende vilket är en tyngd för att eleven ska komma vidare i sin läsutveckling. Enligt Taube (2007) påverkar elevens självförtroende förmågan att ta till sig ny kunskap. Elevens negativa syn behöver vändas mot en positiv så att eleven kan ta till sig kunskapen. Taube (2007) framhäver att detta tar tid. Tid som läraren ska ge till en elev och fortfarande ha fokus mot resterande elever i klassen.

Didaktiska konsekvenser

Förhoppningen är att denna studies resultat kan hjälpa lärare och andra intresserade att ges en inblick hur verkligheten ter sig för, visserligen ett mindre antal, lärare samt att lärare kan reflektera över resultaten i denna studie med sin egen yrkesprofession.

En följd inom skolväsendet som resultat i studien kan ge är att elever faller mellan och inte blir identifierade när de inte kommer vidare i sin läsutveckling. Flera av de tillvägagångssätt som respondenterna använde sig av fångade upp elever som inte knäckt läskoden. Men det är inte endast där som eleven kan fastna i sin läsutveckling. Även de eleverna som blir identifierade får vänta med att insatser görs. Tänk om de eleverna verkligen behöver stöd med en gång. Vem vinner på att vänta? Men även om det ageras direkt och det diskuteras med kollegor eller om elevens problematik tas upp på ett EHT- möte så är det ändå en process som i de flesta fall tar lång tid.

Slutsats

Denna studie visar på att lärarna identifierar elever som behöver mer stöd i läsutvecklingen. Denna identifiering sker på olika sätt. En orsak till detta kan vara den tidigare kunskap vilken lärarna har om hur identifiering går till. Hur tillvägagångsättet därefter ska gå vidare när identifiering har skett anser lärarna olika om. Men alla lärarna i studien gör först nya egna försök för att ta eleven vidare i dess läsutveckling. Därefter går det i olika riktningar, de diskuterade med kollegor, gick till specialpedagogen/specialläraren för hjälp och omslöt eleven med hela EHT-teamet eller så pratade de direkt med föräldrarna. En del lärare använde sig av en kombination av alla dessa riktningar för att komma tillrätta med elevens läsutveckling.

Förslag på framtida forskning

Det hade varit av intresse att fortsätta med denna studie fast då i ett vidare perspektiv och i större omfattning. Där studien dels består i intervjuer med lärare i en kombination med observationer där det exempelvis kan följas en klass från skolstart i ettan eller med fördel redan i förskoleklass. I den observation som utförs hade fokus med fördel legat både hos elev och lärare samt deras samspel emellan. I studien vore en tanke att vara två observatörer där fokus hade vilat vid respektive lärare eller elev.

En intressant vinkling av denna studie skulle förekomma i en jämförande studie mellan privata respektive kommunal skolor undersöks. I kontrast mot denna studie där lärarna utan undantag representerar den kommunala skolan.

Ett fokus skulle med intresse kunna vila hos elevens självförtroende. Hur arbetar läraren med elevens självförtroende vid lässvårigheter? Om den variabeln tas med i beräkningen eller om fokus endast ligger vid den kunskap som eleven ska ta till sig.

Referenslista

Adams, M.(1990). *Beginning to read: Thinking and learning about print*. Cambridge, Massachusetts, London: A Bradford Book, The MIT Press. Hämtad den 27/12-16 från: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED315740.pdf>

Alatalo, T.(2011). *Skicklig läs- och skrivundervisning i åk 1-3: om lärarens möjligheter och hinder*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och specialpedagogik. Hämtad den 7/12-16 från: <https://www.spsm.se/globalassets/funktionsnedsattning/avhandlingar/skicklig-las--och-skrivundervisning-i-ak-1-3-alatalo-tarja.pdf>

Engh, Gerty., Astrid Frylmark, Christer Jacobsson, Mona Näreskog, Gunilla Salo. (2012). *Modell för utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Svenska dyslexiförbundet. Hämtad den 7/12-16 från: <https://www.spsm.se/globalassets/funktionsnedsattning/modell-for-utredning-av-las--och-skrivsvarigheter.pdf>

Fridolfsson, I. (2008). *Grunderna i läs- och skrivinläring*. Hungary: Studentlitteratur.

Frost, J.(2009). *Läsundervisning och läsutveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Hedtröm, H.(2009). *L som i läsa och M som i metod – om läsinläring i förskoleklass och skola*. Kristianstad: Lärarförbundets förlag.

Holme, I. M. & Solvang, B. K. (1996). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson,E. (1972). *En studie med kvantitativa metoder av folkundervisningen i Bygdeå socken 1845-1873*. Akademisk avhandling, Umeå universitet, den pedagogiska institutionen. Hämtad den 26/12-16 från: <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:156295/FULLTEXT01.pdf>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Författarna och Studentlitteratur.

Leimar, U. (1976). *Läsning på talets grund: läsinläring som bygger på barnets eget språk*. Lund: Liberläromedel.

Lundberg, I. & Herrlin, K. (2003). *God läsutveckling -Kartläggning och övningar (2:a uppl.)*. Stockholm: Natur och Kultur.

Moats, L.,(2009). *Knowledge foundations for teaching reading and spelling*. Hämtad den 7/12-16 från: <http://link.springer.com.ezproxy.ub.gu.se/article/10.1007%2Fs11145-009-9162-1>

Myrberg, M. (2001). *Att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter. En forskningsöversikt på uppdrag av skolverket*. Skolverket

Skolverket, (2011) reviderad 2016. *Läroplan för grundskolan förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2013). *Kraftig försämring i PISA*. Hämtad den 10/1-17 från: <http://www.skolverket.se/om-skolverket/press/pressmeddelanden/2013/kraftig-forsamring-i-pisa-1.211208>

Skolverket (2016a). *Hur lär man barn läsa och skriva?* Hämtad den 13/12-2016 från: <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/spraklig-kompetens/tema-las-och-skrivnlarning/hur-lar-man-barn-att-lasa-1.1574399>

Skolverket. (2016b). *Svenska elever bättre i PISA*. Hämtad den 13/12-2016 från: <http://www.skolverket.se/om-skolverket/press/pressmeddelanden/2016/svenska-elever-battre-i-pisa-1.255881>

Skolverket. (2016c). *Bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling, årskurs 1-3*. Hämtad den 27/12-16 från: https://bp.skolverket.se/web/bs_gr_grgsve01_1-3/information

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Säljö, R. (2012). Den lärande människan – teoretiska traditioner I Ulf, P. Lundgren, Roger Säljö & Caroline Liberg (Red). *Lärande skola bildning: grundbok för lärare*.(s.139-197). Stockholm: Natur och kultur.

Taube, K. (2007). *Läsinlärning och självförtroende – Psykologiska teorier, empiriska undersökningar och pedagogiska konsekvenser*. Uddevalla: Norstedts akademiska förlag.

Vaismoradi, M. Turunen, H. Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. I *Nursing and Health Sciences* (2013), **15**, 398–405.

Vetenskapsrådet (1991). *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad den 9/11-16 från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Witting, M. (2010). *Wittingmetoden: En metod för läs- och skrivinlärning*. Stockholm: Verti.

Bilagor

Bilaga 1. Intervjufrågor till lärare årskurs 4-6

1. Hur är det att ta emot en ny barngrupp? Hur känns det?
2. Är det många som inte kan läsa när du tar emot dem i fyran? Har det hänt någon gång, vad gjorde du då? Berätta.
3. Hur ser samarbetet med F-3 ut? Får du reda på något om elevernas läsutveckling? Berätta.
4. Har du någon gång tagit emot en elev som inte kunde läsa? Vad fick du i så fall göra då? Berätta.
5. Vad gör du när det låser sig för något barn och ni inte kommer vidare? Hur vet du det, att det låst sig för ett barn?
6. Var brukar det avstanna i läsutvecklingen hos eleven? Vad har du själv varit med om?
7. Vad gör du när du inte kommer längre med din stöttning till eleven för att gå framåt i läsutvecklingen?
8. Är det något mer du vill berätta?

Bilaga 2. Intervjufrågor till klasslärare årskurs 1-3

1. Hur är det att ta emot en ny grupp barn?
2. Är det många som läser när de börjar?
3. Hur ser samarbetet med förskolan om läsning och språklig medvetenhet?
4. Berätta om hur du gör för att barnen ska lära sig läsa.
5. Har du haft någon elev som det tog lång tid innan hen knäckte läskoden? Berätta. Vad fick du göra då?
6. Vad gör du när det låser sig för något barn och ni inte kommer vidare? Hur vet du det, att det låst sig för ett barn?
7. Om du upplever att det inte hjälper eleven med den stöttningen som du kan ge, vad finns det då för möjligheter? Vad gör du? Lärarkollega, specialpedagog, speciallärare. Vad gör de i så fall?
8. Saknar du något vid lässtöttningen? Får du den stöttningen som du behöver extra när du ber om den? Varför tror du att det är så?
9. Är det något mer du vill berätta?

Bilaga 3. Information till klasslärare som var med på intervjun

Hej mitt namn är Josefin och jag studerar sista terminen till Grundlärare F-3 vid Göteborgs Universitet. I min uppsats som jag ska göra behöver jag samla in empiri för att därefter analysera detta.

Jag undrar om det finns några lärare på er skola som hade varit intresserade av att vara med? Främst lärare som undervisar i de lägre åldrarna.

Min frågeställning är just nu så här: När man använt sina egna metoder för att stötta en elev i dess läsutveckling och det ändå inte hjälper eleven, vad gör man då som lärare?

Semi-intervjun tar ungefär en timma och jag kommer att spela in den, för att undvika misstolkningar och minimera antecknandet under intervjun. Har jag efter intervjun några kompletterande frågor så hoppas jag att detta ska gå bra att lösa över mejl med den berörda läraren. Intervjuerna kommer endast användas till detta arbete och anonymitet är en självklarhet för mig. Detta kommer innefatta både skolan och lärarna. Er medverkan är också helt frivilligt och kan avbrytas när som helst

Dela gärna vidare mejlet till lärarna på skolan så kan de kontakta mig direkt.

Intervjuerna är förlagda i vecka 46, 47 och 48. Jag är flexibel i tider under dagen och hoppas på stort intresse från er lärare att vilja medverka på en intervju.

Med vänlig hälsning Josefin Westergren

Mobiltelefonnummer:

Mailadress:

Bilaga 4. Intervjufrågor till specialpedagog

1. Kan du berätta vad du gör som specialpedagog? Är du med inne i någon klass?
2. Vad gör du när du får en elev som brister i sin läsutveckling? Berätta.
3. Vad kan det vara för slags metoder som används? Använder du några speciella träningsprogram?
4. Är det vanligt att elever behöver stöttning i sin läsutveckling under mellanstadiet? Vilken form av stöttning handlar det om? Och var befinner de sig oftast i läsutvecklingen?
5. Om du upplever att det inte hjälper eleven med den stöttningen som du kan ge, vad finns det då för möjligheter? Vad gör du?
6. Är det något mer du vill berätta?